

Ireneusz CIOSEK 

Uniwersytet Jana Kochanowskiego, Wydział Prawa i Nauk Społecznych, Kielce, Polska

Podziały polityczne w samorządzie miejskim Kielc w okresie dwudziestolecia międzywojennego

Political Divisions in the Municipal Government of Kielce in the Interwar Period

• Abstrakt •

Na układ sił politycznych w samorządzie miejskim Kielc miała wpływ sytuacja polityczna, ale także kwestie narodowościowe związane z liczną mniejszością żydowską zamieszkującą miasto. Polacy obawiali się zdominowania Rady Miejskiej Kielc przez przedstawicieli społeczności żydowskiej. Polityczna prawica, mając silne wpływy wśród zamożnej części mieszkańców miasta, wykorzystywała te nastroje i m.in. dzięki temu w latach 1919–1934 dominowała w Radzie Miejskiej Kielc. Należy również pamiętać o naciskach politycznych i manipulacjach ze strony władz państwowych po 1926 r., co miało wpływ na wypaczenie wyników wyborów samorządowych szczególnie z perspektywy wyborów do Rady Miejskiej Kielc w 1934 r.

Słowa kluczowe: samorząd; radni; partia polityczna; narodowość; miasto; wybory

• Abstract •

In the municipal government of Kielce the political situation but also the ethnic issues associated with the large Jewish minority inhabiting the city affected the distribution of political forces. Poles were afraid of the council being dominated by representatives of the Jewish community. The political right wing, having the strongest endorsement amongst the wealthy part of city dwellers, exploited these moods and thanks to that (among others factors) in the years 1919–1934 it dominated in the city council of Kielce. One should also remember about political pressures and manipulations on the part of the authorities of the state after 1926 which effected in distorting the outcomes of the local election, particularly from a perspective of appointments for the city council of Kielce in 1934.

Keywords: self-government; councilors; political parties; nationality; city; elections

Wprowadzenie

Samorząd miasta Kielc z chwilą powołania stał się szkołą życia publicznego, w której zdobywali doświadczenie przyszli działacze państwowi i samorządowi II Rzeczypospolitej. Dla Polaków był namiastką własnej państwowości. Nie da się przecenić roli, jaką odegrał w przeprowadzeniu mieszkańców miasta przez czas powojennego chaosu. W pierwszych dniach niepodległości, gdy dopiero organizowała się struktura i administracja państwa, to właśnie samorządowi przypadła rola organizatora i kierownika życia społecznego, gospodarczego i politycznego. To samorząd stał się kluczową instytucją państwa w chwili zagrożenia dopiero co odzyskanej niepodległości. Układ sił politycznych w samorządzie miejskim Kielc kształtowała sytuacja polityczna, ale również kwestie narodowościowe związane z liczną mniejszością żydowską zamieszkującą miasto. Polacy obawiali się zdominowania Rady przez przedstawicieli społeczności żydowskiej. Polityczna prawica, mając silne wpływy wśród zamożnej części mieszkańców miasta, wykorzystywała te nastroje i m.in. dzięki temu w latach 1919–1934 dominowała w Radzie Miejskiej Kielc. Należy również pamiętać o naciskach politycznych i manipulacjach ze strony władz państwowych po 1926 r., co miało wpływ na wypaczenie wyników wyborów samorządowych szczególnie z perspektywy wyborów do Rady Miejskiej Kielc w 1934 r.

Artykuł *Podziały polityczne w samorządzie miejskim Kielc w okresie dwudziestolecia międzywojennego* powstał przede wszystkim w oparciu o źródła archiwalne zdeponowane w Archiwum Państwowym w Kielcach, w zespołach Akta miasta Kielce, Urzędu Wojewódzkiego Kieleckiego I (UWK I) oraz Starostwa Powiatowego Kieleckiego. W mniejszym stopniu wykorzystano materiały zdeponowane w Archiwum Akt Nowych w Warszawie.

W artykule autor zastosował metodę empiryczną, skupioną na analizie wpływu ówczesnej sytuacji politycznej i narodowościowej na skład reprezentacji samorządowej lokalnej społeczności. Ważne jest pytanie o konsekwencje przyjętych wysokich standardów demokratycznych po 1918 r. wyrażających się m.in. w upodmiotowieniu społeczności lokalnych wobec zapóźnienia cywilizacyjnego ziem polskich byłego zaboru rosyjskiego.

Lata 1919–1927

Zapowiedź wyborów do Sejmu Ustawodawczego i rad miejskich zaktywizowały politycznie mieszkańców Kielc. W pierwszych dniach stycznia 1919 r. miał miejsce odczyt Arkadiusza Płoskiego na temat ordynacji wyborczej do Sejmu i rad miej-

skich. Mimo że spotkanie odbywało się w dzień powszedni, frekwencja była duża, co może świadczyć o dużym zainteresowaniu kielczan zbliżającymi się wyborami. Płoski przedstawił główne zadania, jakie jego zdaniem stały w najbliższym czasie przed gospodarką komunalną w Kielcach, a także wyraził opinię, że powinny nią kierować osoby kompetentne. W związku z tym zaapelował o wybieranie do samorządu miejskiego fachowców, a nie „politykierów”, aby wybory nie zostały zdominowane przez kłótnie i spory polityczne. Na spotkaniu wyrażano także nadzieję, że obowiązująca ordynacja wyborcza do rad miejskich jest rozwiązaniem tymczasowym podyktowanym nadzwyczajną sytuacją, w jakiej znalazło się państwo polskie. Ordynacja zrównywała w prawach wszystkich mieszkańców miast, co wzbudziło duży niepokój części kielczan polskiej narodowości. Obawiali się oni wzrostu wpływów w przyszłym samorządzie miejskim przedstawicieli społeczności żydowskiej i ugrupowań lewicowych. Aby się temu przeciwstawić organizowano spotkania przedstawicieli miejskich organizacji i ugrupowań w celu wyłonienia wspólnej polskiej listy kandydatów. Głównym inicjatorem w tworzeniu jednej wspólnej polskiej listy kandydatów do rady miejskiej był powołany Narodowy Komitet Wyborczy (NKW) zdominowany przez zwolenników endecji. Zadanie NKW nie było łatwe z powodu rozbieżności interesów zamożnych kielczan i środowisk robotniczych miasta. Z własną listą do wyborów poszedł Narodowy Związek Polskich Robotników (NZPR) i Polska Partia Socjalistyczna (PPS). Wybory do rady miejskiej na podstawie pięcioprzymiotnikowego prawa wyborczego stwarzały dla ludności żydowskiej Kielc dużą szansę na znaczne zwiększenie swoich wpływów w samorządzie miejskim. Jednak wśród społeczności żydowskiej doszło do rozłamu wynikającego z dużego rozdrobnienia politycznego. Ostatecznie społeczność żydowska miasta zgłosiła do wyborów samorządowych 5 listy (Archiwum Państwowe w Kielcach (APK), zespół Akta miasta Kielc (AmK), sygn. 1339, s. 2).

Nad przebiegiem wyborów samorządowych w Kielcach czuwał Główny Komitet Wyborczy (GKW), który ze względu na krótki termin miał trudne zadanie związane z przygotowaniem i przeprowadzeniem wyborów. W Kielcach przewodniczącym GKW został sędzia Stefan Tomaszewski, a członkami: Zofia Rymkiewicz, Jan Hönigman, Robert Lubczyński, Mieczysław Witecki i Natan Hassenbein. W specjalnym komunikacie GKW datę głosowania wyznaczył na 9 marca 1919 r. Przypomniano w nim zasady ordynacji wyborczej jak również przedstawiono organizację wyborów w Kielcach. Miasto zostało podzielone na 11 obwodów głosowania, w których nad organizacją i przebiegiem wyborów czuwały miejscowe komitety wyborcze, gdzie znajdowały się listy uprawnionych wyborców. Według ordynacji wyborczej kielczanom ze względu na liczbę mieszkańców miasta przysługiwał wybór 34 radnych i 17 zastępców. W wyborach samorządo-

wych 9 marca 1919 r. swoje głosy oddało 9 268 kielczan. Zwyciężyła lista NKW, na którą oddano 3251 głosów – 13 mandatów. Kolejno najwięcej głosów oddano na listy: żydowskich syjonistów 2345 – 9 mandatów; NZPR 1693 – 6 mandatów, PPS 1351 – 5 mandatów i żydowskiej socjaldemokracji 295 głosów – 1 mandat (APK, AmK, sygn. 1339, ss. 1, 3; sygn. 1341, ss. 3, 6, 25, 26, 27, 51-78, 120-127, 128-131, 140).

Można przypuszczać, że niespokojne pierwsze lata niepodległości oraz piętrzące się problemy gospodarcze wpływały w sposób pośredni na działalność Rady Miejskiej Kielc. Pełnienie mandatu radnego było uciążliwe – częste wielogodzinne posiedzenia trwające do późnych godzin nocnych połączone z koniecznością ponoszenia wyrzeczeń natury osobistej i zawodowej. Było to powodem wielu rezygnacji z pełnienia tej funkcji. Podobne problemy miały samorządy innych miast jak np. w Częstochowie. Sytuacja stawała się o tyle poważna, że na początku 1923 r. wyczerpała się lista zastępców, a z ogólnej liczby 34 pozostało 27 radnych, z których 3 nie uczestniczyło w posiedzeniach. Zaistniała konieczność uzupełnienia składu rady o 10 osób, aby nie doszło do paraliżu jej działalności. Z tego powodu prezydent Mieczysław Łukasiewicz skierował 13 lutego 1923 r. do Urzędu Wojewódzkiego w Kielcach pismo, w którym powołując się na artykuł 15 dekretu *O samorządzie miejskim* z 4 lutego 1919 r., zwrócił się o zezwolenie Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (MSW) na przeprowadzenie wyborów uzupełniających do Rady Miejskiej Kielc. Wojewoda kielecki w wyjaśnieniu skierowanym do Zarządu Miejskiego stwierdził, że MSW nie jest władne wydać zezwolenia na przeprowadzenie wyborów uzupełniających, ponieważ nie zaistniały przesłanki prawne, a 3-letnia kadencja dotychczasowych rad została przedłużona do chwili wejścia w życie ustawy samorządowej. Jednocześnie wojewoda wyjaśniał, że wybory uzupełniające mogłyby być przeprowadzone bez konieczności uzyskania zezwolenia MSW, a za zgodą wojewody. Sugerował jednocześnie zarządowi rezygnację z organizacji wyborów uzupełniających ze względu na ich duże koszty, jak i posiadanie przez Radę Miejską Kielc w dalszym ciągu *quorum* – 27 radnych. Jednak wobec kolejnych rezygnacji radnych wojewoda na początku marca 1923 r. zalecił niezwłoczne przeprowadzenie wyborów uzupełniających (APK, AmK, sygn. 1339, ss. 4, 5, 6, 8, 10, 12; Szwed, 1995, s. 48).

Aby uniknąć paraliżu decyzyjnego, uzupełnienie składu Rady Miejskiej Kielc było kwestią kluczową, szczególnie że w 1923 r. podjęto szereg inwestycji komunalnych na terenie miasta. Władze samorządowe Kielc, nie mogąc ustalić wspólnego stanowiska z urzędem wojewódzkim co do zasadności wyborów uzupełniających, postanowiły zwrócić się do Związku Miast Polskich (ZMP) o pomoc prawną. W odpowiedzi ZMP poinformował o stopniu zaawansowania prac rządowych i parlamen-

tarnych nad nową ustawą o ustroju samorządowym. Odnośnie do wyborów uzupełniających związek zajął stanowisko, że winny być one przeprowadzone zgodnie z artykułem 15. dekretu *O samorządzie miejskim* z 4 lutego 1919 r. i na podstawie ostatniej listy wyborczej, tj. z 1919 r., Zarząd Miejski w kwietniu 1923 r. uzyskał zgodę rady na sfinansowanie wyborów uzupełniających, a prezydent Łukasiewicz zwrócił się do prezesa Sądu Okręgowego w Kielcach o wyznaczenie przewodniczącego GKW, którym został ponownie sędzia Tomaszewski. Tak jak w 1919 r. miasto zostało podzielone na 11 obwodów wyborczych, a termin głosowania wyznaczono na 15 lipca 1923 r. Jednak sytuacja była zgoła inna niż ta w 1919 r., ponieważ zgłoszono tylko jedną wspólną kompromisową listę 19 kandydatów. GKW zgodnie z art. 27 *Regulaminu wyborczego do rad miejskich* 7 lipca podał do publicznej wiadomości, że wybory 15 lipca zostały odwołane i podał nazwiska nowych radnych i ich zastępców, które znajdowały się na zgłoszonej liście kandydatów (APK, AmK, sygn. 1339, ss. 13, 14, 17, 18, 19, 22, 23, 24, 28, 35, 70, 71, 72).

Mimo ciągłego braku zapowiadanej ustawy samorządowej władze sanacyjne zdecydowały się na przeprowadzenie wyborów samorządowych w 1927 r. Jednym z celów zarządzonych wyborów miał być sondaż nastrojów politycznych przed przyszłymi wyborami parlamentarnymi. Dnia 25 maja 1927 r. ukazało się w „Monitorze Polskim” rozporządzenie ministra spraw wewnętrznych z 24 maja 1927 r. zawierające regulamin wyborczy do rad miejskich na obszarze b. Królestwa Kongresowego na podstawie ordynacji wyborczej z 13 grudnia 1918 r. Władze samorządowe Kielc przez plakaty ogłoszeniowe wezwały właścicieli domów o dostarczenie do magistratu aktualnych list lokatorów. Przed wyborami decyzją MSW z 27 sierpnia 1927 r. na wniosek władz wojewódzkich Rada Miejska Kielc została rozwiązana. Interesujące jest uzasadnienie wspomnianej decyzji. Stwierdzono, że zdekompletowany skład rady – 29 czynnych radnych na 40 ustawowych, choć umożliwiał podejmowanie uchwał, to w praktyce z powodu dużej absencji radnych na posiedzeniach było to mało realne. Jako przykład podano uchwalenie po terminie budżetu na lata 1927–1928 r. Wymowne było stwierdzenie, że skład Rady Miejskiej Kielc wybranej w 1919 r. „nie może nadal być uważany za istotną reprezentację miasta Kielc”. Można wysnuć wniosek, że zdominowana przez endecję rada nie była przed wyborami wygodna dla władz administracyjnych. Do czasu ukonstytuowania nowej rady sprawami miasta kierował dotychczasowy zarząd. Jednocześnie wyznaczono 3 września jako dzień zarządzania wyborów do Rady Miejskiej Kielc, a termin głosowania miała wyznaczyć GKW (APK, AmK, sygn. 1340, ss. 1, 32, 37, 44, 50, 51; Szwed, 1995, s. 41).

Pierwsze posiedzenie GKW w Kielcach odbyło się 8 września 1927 r., któremu przewodniczył sędzia Adam Lachowicki-Czechowicz. Jego zastępcą był Włodzi-

mierz Kubecki a członkami: Bogusław Świerczawski, Roman Kuźniak, Herman Lewi, Józef Tomicki i Antoni Sędek. Głosowanie zostało wyznaczone na 9 października 1927 r. Tak samo jak podczas wyborów w 1919 r. miasto było podzielone na 11 obwodów wyborczych. Zgłoszono 18 list kandydatów, ale GKW, publikując je 5 października, podał 13 przy zachowaniu pierwotnej numeracji. Listy nr: 1. Niezależnych Demokratów, 2. PPS i Klasowych Związków Zawodowych, 3. Niezależnej Socjalistycznej Partii Pracy i Wolnych Związków Zawodowych, 5. Żydowskiego Robotniczego Komitetu Wyborczego „Poalej Syjon”, 7. Polskich Zjednoczonych Związków Robotniczych i Inteligencji Pracującej, 8. Żydowskiego Związku Ochrony Lokatorów w Kielcach, 10. Demokratycznych Rzemieślników Żydowskich w Kielcach, 11. Komitetu Wyborczego „Jedności Robotniczej” w Kielcach, 12. Polskiego Bloku Gospodarczego (PBG), 13. Komitetu Wyborczego Żydowskiej Socjalistycznej Partii Robotniczej, 14. Żydowskiego Bloku Gospodarczego, 15. Polskiego Bloku Demokratycznego, 18. Zjednoczonego Narodowo-Żydowskiego Komitetu Wyborczego (APK, AmK, sygn. 1340, ss. 56, 77, 125, 130, 133, 135; sygn. 1342, s. 258).

Na 23986 uprawnionych do głosowania kielczan oddano 15208 ważnych głosów. Najwięcej na listę PBG – 4523, co przełożyło się na 11 mandatów w 33-osobowej Radzie Miejskiej Kielc. Tym samym w dalszym ciągu najsilniejszą reprezentację w radzie mieli zwolennicy endecji. Z pozostałych polskich list najwięcej głosów otrzymały: nr 2. PPS i Klasowych Związków Zawodowych 1852 – 4 mandaty i nr 15. Polskiego Bloku Demokratycznego 1775 – 4 mandaty. Z ugrupowań żydowskich najwięcej głosów – 2240 – zdobyła lista Żydowskiego Bloku Gospodarczego, zapewniając sobie 5 mandatów, oraz lista Zjednoczonego Narodowo-Żydowskiego Komitetu Wyborczego, na którą głosowało 1651 osób, co przełożyło się na 4 mandaty. Ogółem w nowo wybranej radzie zasiadło 23 radnych polskich i 10 przedstawicieli społeczności żydowskiej miasta. Powołano także 17 zastępców radnych. Wobec niezgłoszenia żadnego protestu wyborczego 26 października 1927 r. GKW stwierdziła prawomocność przeprowadzonych w Kielcach wyborów samorządowych. Jednocześnie komisja opowiedziała się za zwiększeniem liczby obwodów wyborczych stosownie do rozwoju demograficznego miasta. Jak już wspomniano, endecja utrzymała swoje wpływy w radzie miejskiej, socjaliści natomiast nie przekonali kielczan do swoich haseł, odmiennie niż w innych miastach, gdzie systematycznie umacniali swoją pozycję (APK, AmK, sygn. 1340, ss. 84–86, 88, 89, 90-92; sygn. 1342, ss. 258, 464–582, 608–611; Szwed, 1993, s. 62).

Lata 1927–1934

Mimo że zwolennicy rządów sanacyjnych mieli tylko 4 mandaty, udało im się wykorzystać rozbić polityczne w radzie do przeforsowania swojego kandydata na prezydenta miasta. Został nim Paweł Gettel, który był w przeszłości naczelnikiem Wydziału Pracy i Opieki Społecznej Urzędu Wojewódzkiego w Kielcach. W styczniu 1928 r. w skład Zarządu Miejskiego wchodził oprócz prezydenta wiceprezydent Juliusz Potocki, ławnicy: Benjamin Lew, Jan Partyka, Moszek Rottenberg i Jan Siuda. Dla prawicowych radnych prezydent Gettel był reprezentantem interesów administracji państwowej, co było powodem zacieklej krytyki wszelkich podejmowanych przez niego działań. Radni opozycyjni wykorzystywali każdą nadarżającą się okazję do deprecjonowania kompetencji Gettla, a takich sytuacji było wiele ze względu na zły stan gospodarki miejskiej. Obwiniono go m.in. o zaprzepaszczenie szansy na uzyskanie pożyczki na restrukturyzację spłat sum zaciągniętych przez miasto na budowę wodociągów i kanalizacji (tzw. raty ulenowskie), podkreślając jednocześnie, że starania innych miast o uzyskanie podobnej pożyczki zakończyły się sukcesem. Prawdopodobnie z powodu dużej presji opozycji, jak i niemożności uzdrowienia finansów miejskich, Paweł Gettel na posiedzeniu Rady Miejskiej 11 czerwca 1929 r. złożył swoją rezygnację, która została przyjęta. Wybory przyszłego prezydenta wywołały duże zainteresowanie, o czym może świadczyć zgłoszenie 20 ofert kandydatów na ten urząd. W celu przygotowania wyborów rada powołała specjalną komisję konkursową. Jak można było przewidzieć, wybory wygrał kandydat prawicy – adwokat Roman Cichowski. Wiceprezydentem pozostał Potocki, a w Zarządzie Miejskim Jana Partykę zastąpił Józef Korczak (APK, AmK, sygn. 1285, ss. 401, 402, 439, 440, 613, 614, 635, 636; sygn. 1308, ss. 1, 93; sygn. 1309, ss. 235, 325, 427, 428; sygn. 1310, s. 1; APK, zespół UWK I, sygn. 6845, s. 29).

Władze centralne przykładały dużą wagę do monitorowania układu sił politycznych i sytuacji narodowościowej w samorządzie terytorialnym. MSW zobowiązało wojewodów do przesyłania ministerstwu kwartalnych sprawozdań z terenu województw. W tym celu opracowało specjalne formularze dla urzędów wojewódzkich i starostw powiatowych wraz z instrukcją, zobowiązywało wojewodów i starostów do rzetelnego sporządzania opracowań, które winny ściśle odzwierciedlać bieżącą sytuację panującą w samorządach. Ministerstwo zalecało, aby przy opracowywaniu sprawozdań współdziałały ze sobą wydziały samorządowe i bezpieczeństwa publicznego. Również kończące się kadencje rad miejskich były powodem większego zainteresowania władz centralnych sytuacją polityczną panującą na terenie danego samorządu. MSW wymagało od władz wojewódzkich nadsyłania dokładnych

sprawozdań, w których musiały być uwzględnione nastroje przedwyborcze społeczeństwa, stanowiska partii politycznych oraz wszystkich środowisk społecznych i gospodarczych. W sprawozdaniu musiały być podane sprawy, które najbardziej interesowały lokalną społeczność, tak polityczne, jak i wynikające z gospodarki komunalnej. Należało podać spodziewaną frekwencję wyborczą, ewentualne koalicje wyborcze i przypuszczalne wyniki wyborów z porównaniem do wcześniejszych wyników. W kręgu zainteresowania rządu była także opinia społeczeństwa i ugrupowań politycznych na temat ewentualnego przedłużenia kadencji samorządów. Chodziło o to czy decyzja przedłużenia kadencji będzie miała wpływ na sytuację polityczną w mieście, przede wszystkim czy może być powodem wystąpień przeciw „władzy nadzorczej” (APK, UWK I, sygn. 2649, ss. 1, 2; sygn. 2652, s. 1).

W kwietniu 1930 r. została opracowana opinia na temat sytuacji politycznej na terenie Kielc w związku ze zbliżającym się upływem kadencji Rady Miejskiej. Stwierdzono w niej, że kielczanie nie przejawiali większego zainteresowania zbliżającymi się wyborami samorządowymi. Ze względu na trudną sytuację finansową miasta wynikającą z zaciągniętej pożyczki na budowę wodociągów i kanalizacji brakowało ludzi i stronnictw politycznych, które chciałyby objąć władzę w samorządzie i tym samym odpowiedzialność za gospodarkę miejską. W związku z tym przypuszczano, że hasła, pod którymi pójda ugrupowania polityczne do wyborów, będą związane głównie z uzdrowieniem finansów miejskich. Szacowano mniejszą frekwencję wyborczą niż w 1927 r. Przewidywano, że w chwili ogłoszenia wyborów mogą powstać bloki i komitety wyborcze: Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem (BBWR) z Narodową Partią Robotniczą (NPR), Stronnictwo Narodowe (SN) z Chrześcijańską Demokracją (ChD), PPS z Centralnym Komitetem Wyborczym (CKW), Żydzi ortodoksi, Żydzi syjoniści, Żydzi należący do skrajnej lewicy. Jednak uważano, że walka wyborcza rozegra się między BBWR a SN. Przewidywano gorszy wynik wyborów samorządowych dla BBWR niż przy wyborach do sejmu. Przypuszczano, że BBWR straciłby część głosów rzemieślników i części urzędników, a zyskałby większe poparcie wśród robotników. Odnośnie do reakcji na przedłużenie kadencji autorzy raportu stwierdzali, że ugrupowania polityczne odniosłyby się prawdopodobnie obojętnie z powodu uspokojenia sytuacji w samorządzie miejskim po ustąpieniu prezydenta Gettla i pozytywnym nastawieniu do jego następcy Cichowskiego wszystkich środowisk łącznie z BBWR. Tak więc według raportu przedłużenie kadencji nie miałoby większego wpływu na ówczesną sytuację polityczną w Kielcach (APK, UWK I, sygn. 2649, ss. 11, 12).

Wzrastające zadłużenie miasta, nieprawidłowości w prowadzeniu finansów miejskich oraz różnego rodzaju nadużycia w sferze działalności komunalnej były powodem przeprowadzonej od 6 lutego do 16 marca 1934 r. przez urząd woje-

wódzki lustracji samorządu miejskiego w Kielcach za lata 1927–1934. Wyniki kontroli były druzgocące przede wszystkim dla Zarządu Miejskiego z prezydentem Cichowskim na czele, któremu zarzucono m.in. brak kontroli i nadzoru nad podległymi mu służbami samorządowymi. Wojewódzki inspektor związków komunalnych Roman Serednicki w swoim raporcie wskazywał na złą organizację pracy magistratu. Brak m.in. regulaminu obrad Zarządu Miejskiego i statutu organizacyjnego magistratu zawierającego dokładny podział na wydziały, oddziały, referaty oraz zakres ich kompetencji. Zwrócono uwagę na panujący chaos kompetencyjny wynikający z braku jasnego wyznaczenia zakresu obowiązków między członkami Zarządu Miejskiego a kierownikami wydziałów. Zdaniem Serednickiego miało to główny wpływ na złe zarządzanie gospodarką miejską. Jednak najpoważniejszym zarzutem skierowanym pod adresem ówczesnego Zarządu Miejskiego było złe zorganizowanie i prowadzenie finansów miejskich, co przy kryzysie gospodarczym i wzrastającym zadłużeniu gminy groziło zapaścią gospodarki komunalnej miasta. Jak można się było spodziewać konsekwencją negatywnej oceny było rozwiązanie przez ministra spraw wewnętrznych Rady Miejskiej Kielc i odwołanie prezydenta Cichowskiego 27 marca 1934 r. Na komisarza miasta Kielc został powołany starosta kielecki Stanisław Porembalski, a jego zastępcą został zdeklarowany pilsudczyk, major w stanie spoczynku Jan Maetschke (APK, AmK, sygn. 2460, ss. 79–84).

Urząd starosty w systemie ustrojowym II Rzeczypospolitej odgrywał ważną rolę. Starosta pełnił jednocześnie funkcję samorządową jako przewodniczący wydziału powiatowego i szefa państwowej administracji ogólnej I instancji. Mianowany był przez ministra spraw wewnętrznych, ale podlegał służbowo wojewodzie. W 1928 r. zostały wydane dwa rozporządzenia dotyczące kilku sfer działalności urzędu starosty. Pierwsze Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej dotyczące organizacji i zakresu działania władz administracji ogólnej, drugie Rady Ministrów dotyczące powiatów miejskich, które było usankcjonowaniem prawnym już istniejącego statusu starosty jako reprezentanta rządu w powiecie, nadzorującego i kierującego pracami samorządu powiatowego. Starosta był przez urząd wojewódzki rozliczany i oceniany za działalność związaną z administracją państwową i samorządową. Wynikający z tego zakres obowiązków starosty był bardzo duży, wymagający znajomości m.in. zagadnień związanych z prawem cywilnym, postępowaniem administracyjnym czy gospodarką komunalną. Starostowie powoływani byli z nadania politycznego, a wiedzę niezbędną do kierowania sprawami powiatu musieli zdobyć sami przez codzienną praktykę, co nie było łatwym zadaniem. Dopiero w 1927 r. MSW zorganizowało pierwszy kurs dla starostów powiatowych (Archiwum Akt Nowych (AAN), zespół MSW, sygn. 30, ss. 454–456;

sygn. 44, ss. 65–75; Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej 1928, nr 11, poz. 86; Ciosek, 2008, s. 126).

Wybrany na komisarza miasta Kielc Stanisław Porembalski zaliczany był przez władze państwowe do grona starostów, którzy bardzo dobrze sprawowali swój urząd. W państwowej służbie publicznej był od 1918 r., a urząd starosty pełnił od 1922 r. (od 1931 r. był starostą kieleckim). Posiadał według władz bardzo dobre przygotowanie teoretyczne i praktyczne. Wysoko oceniano jego pracę jako kierownika administracji ogólnej, podkreślano jego zdolności organizatorskie. Wskazywano na dobrze zorganizowaną pracę podległych mu urzędników oraz nadzór nad nimi. Władze administracyjne doceniały jego osiągnięcia w dziedzinie gospodarki samorządowej. Podkreślano duże osobiste zaangażowanie Porembalskiego w utrzymywanie dobrych kontaktów z organizacjami społecznymi i politycznymi powiatu. Szczególnie chwalono go za szybkie i dobre zorganizowanie pracy starostwa kieleckiego po 1931 r. Doceniano jego wysoką kulturę osobistą, której wymagał także na co dzień od swoich podwładnych. Był rekomendowany do piastowania stanowisk kierowniczych w administracji wojewódzkiej. Należy tu podkreślić, że nie wszyscy starostowie w województwie kieleckim mogli się pochwalić tak dobrą opinią (APK, zespół Starostwo Powiatowe w Kielcach (SPK), sygn. 50, s. 10); (AAN, MSW, sygn. 105, ss. 57, 58; Ciosek, 2010, ss. 73, 75).

Lata 1934–1939

Głównym zadaniem powołanego komisarza było przygotowanie nowych wyborów do Rady Miejskiej Kielc. Wymowne było powołanie na przewodniczącego GKW w Kielcach Jana Maetschke. Do tej pory przewodniczącymi GKW byli prawnicy – sędziowie bezpośrednio niezaangażowani w działalność polityczną. Kielce zostały podzielone na 12 okręgów wyborczych i 19 obwodów głosowania. Wybory zostały wyznaczone na 19 sierpnia 1934 r. Cechą charakterystyczną kampanii wyborczej do samorządu miejskiego była intensywne agitacja na rzecz kandydatów listy PBG, którą firmował BBWR. Głównym motywem przewodnim kampanii wyborczej PBG były postulaty odpolitycznienia działalności samorządu i skoncentrowania się na zagadnieniach gospodarczych. Jednym z elementów kampanii była akcja informacyjna dotycząca działalności komisarza Stanisława Porembalskiego, stojącego na czele Tymczasowego Zarządu Miejskiego, który deklarował m.in. uzdrowienie finansów gminy, reorganizację zarządzania gospodarką komunalną czy pozyskiwanie funduszy na roboty publiczne. Lista PBG w głosowaniu 19 sierpnia 1934 r. odniosła spektakularny sukces, zdobywając 33 mandaty w 40-miejscowej Radzie

Miejskiej. SN wprowadziło do rady 2 radnych, PPS CKW – 3 radnych, a społeczność żydowska uzyskała 2 mandaty, po 1 Aguda i Żydowski Blok Gospodarczy (APK, AmK, sygn. 2306, ss. 1–11).

Z wyborem prezydenta nie było problemów, ponieważ zgłoszono jedną kandydaturę – Stefana Artwińskiego, znanego w Kielcach działacza społecznego, samorządowego i niepodległościowego. Jego sylwetka doskonale pasowała do modelu doboru kadr przywódczych (tzw. rządów elit) wynikającego z ideologii państwowej obozu sanacyjnego. W dniu 29 września 1934 r. Artwiński został wybrany prezydentem Kielc, zatwierdzony 9 listopada przez ministra spraw wewnętrznych tuż przed obchodami odzyskania niepodległości 11 listopada. Jego zastępcą został znany już z czasu rządów komisarycznych i kampanii wyborczej do samorządu Jan Maetschke. W dniu 10 listopada w urzędzie wojewódzkim prezydent Artwiński złożył na ręce wojewody kieleckiego ślubowanie, po którym 12 listopada 1934 r. objął oficjalnie urząd prezydenta miasta, jego zastępcą złożył ślubowanie 13 listopada. Wyboru ławników dokonano 21 listopada, zostali nimi: Grzegorz Axentowicz, Jan Kluźniak, Józef Rządcki i Stanisław Kłosowski (APK, AmK, sygn. 2301, ss. 3, 5; APK, AmK, sygn. 2306, s. 201; Wapiński, 1997, ss. 209–210; Kulesza, 1985, ss. 138–139; Wolańczyk, 2010, ss. 55–56).

Sukces wyborczy PBG można tłumaczyć popularnością głoszonych przez nich haseł, zwłaszcza odpolitycznienia samorządu i skoncentrowania się na kwestiach gospodarczych, co dla społeczeństwa zmęczonego kryzysem i dotychczasową nieskutecznością samorządu miejskiego było ważne. Dobrze odbierano postulaty tworzenia miejsc pracy oraz roztoczenia troski nad najbiedniejszymi mieszkańcami miasta dotkliwie dotkniętymi kryzysem gospodarczym. Jednak skala zwycięstwa PBG wywołuje pewne wątpliwości, tym bardziej że w wyborach do samorządu miejskiego w 1927 r. zwolennikom obozu sanacyjnego udało się wprowadzić do rady tylko 4 przedstawicieli. Paweł Wolańczyk w swojej książce *Stefan Artwiński. Biografia*, oceniając przebieg wyborów samorządowych w 1934 r., stwierdził, że obóz rządzący w kampaniach wyborczych do parlamentu czy samorządowych nie cofał się przed stosowaniem nadużyć w celu zdobycia władzy. Przywołał tu działalność komisarza miasta Kielc Stanisława Porembalskiego, który zastosował tzw. geometrię wyborczą – dzielił okręgi i obwody wyborcze, gdzie opozycja miała przewagę, jak również unieważniał listy przeciwników politycznych – 3 listy SN i 4 PPS (Wolańczyk, 2010, s. 55).

W cieniu realnego zagrożenia wojennego przebiegały wybory do Rady Miejskiej Kielc w maju 1939 r. Wojewoda kielecki Władysław Dziadosz w piśmie do prezydenta miasta na dzień zarządzenia wyborów wyznaczył 6 kwietnia 1939 r., a dzień głosowania przypadał na 21 maja 1939 r. GKW miała rozpocząć swoją działalność

22 kwietnia oraz powołano komisje wyborcze, a miasto zostało podzielone na 9 okręgów i 23 obwody wyborcze. Termin składania list kandydatów na członków Rady Miejskiej Kielc upływał 2 maja. Spisy wyborców miały być wystawione od 28 kwietnia przez 5 dni. W dniu 21 maja odbyły się zaplanowane wybory do Rady Miejskiej Kielc, w wyniku których Obóz Zjednoczenia Narodowego [OZN] uzyskał 17 mandatów, PPS – 16 mandatów, SN – 6 mandatów, a 1 mandat przypadł społeczności żydowskiej. Na uwagę zasługuje bardzo dobry wynik wyborczy PPS, na listy którego głosowali Żydzi, którzy po unieważnieniu list żydowskich poparli kandydatów socjalistycznych. Dodatkowo, jak podkreślały władze wojewódzkie w swojej ocenie wyników wyborów do samorządów miejskich, taki wynik wyborczy był możliwy dzięki bardzo dobrej organizacji i pracy sztabu wyborczego PPS-u. Protesty wyborcze wstrzymywały zatwierdzenie odbytych wyborów i dopiero 19 lipca 1939 r. odbyło się pierwsze posiedzenie nowo wybranej Rady Miejskiej Kielc. Jednak do września 1939 r. swoje funkcje pełnił Zarząd Miejski z poprzedniej kadencji w składzie: prezydent Stefan Artwiński, wiceprezydent Bronisław Dorobczyński (zastąpił w 1936 r. Jana Maetschke po jego rezygnacji), ławnicy: Jan Kluźniak, Grzegorz Axentowicz, Władysław Koterski „Spalski” (na miejsce Stanisława Kłosowskiego) i Józef Rządcki (APK, AmK, sygn. 2305, ss. 1, 103, 121; APK, UWK I, sygn. 3290, s. 119).

Na działalność samorządu miejskiego Kielc należy spojrzeć z perspektywy spuścizny zaborczej, charakteryzującej się zacofaniem cywilizacyjnym. Początki działalności samorządu miejskiego w niepodległej Polsce przypadały na czasy wojennego chaosu, radykalizacji postaw społecznych i politycznych. Przyjęte wysokie standardy demokratyczne przy zacofaniu cywilizacyjnym postawiły przed samorządem terytorialnym, w tym gminą Kielce, niezwykle trudne wyzwania. Mimo wielu problemów materialnych, społecznych, narodowościowych i politycznych samorząd miejski Kielc odegrał pozytywną rolę w aktywizacji społecznej i gospodarczej lokalnej społeczności miejskiej. Jego działalność przyczyniła się do umocnienia przeświadczenia wśród mieszkańców miasta o podmiotowości człowieka w instytucji państwa demokratycznego. Samorząd stał się szkołą kształtującą postawy obywatelskie i patriotyczne.

Bibliografia:

- Ciosek, I. (2008). Podstawy organizacyjne samorządu powiatowego w województwie kieleckim w pierwszych latach niepodległości, W: U. Oettingen, J. Szczepański (red.). *Społeczeństwo i gospodarka w regionie świętokrzyskim, w XIX i XX wieku* (ss. 115–131). Kielce: Kieleckie Towarzystwo Naukowe.

- Ciosek, I. (2010). Starosta powiatowy, jako funkcjonariusz administracji państwowej i działacz samorządowy w II Rzeczypospolitej na przykładzie ówczesnego województwa kieleckiego. *Studia Humanistyczno-Spoteczne*, 4, 59–76.
- Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. 1928, nr 11, poz. 86.
- Kulesza, W. T. (1985). *Koncepcje ideowo-polityczne obozu rządzącego w Polsce w latach 1926–1935*. Warszawa–Wrocław: Ossolineum.
- Szwed, R. (1993). *Polska Partia Socjalistyczna w wyborach samorządów terytorialnych w latach 1919–1939*. Częstochowa: Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Częstochowie.
- Szwed, R. (1995). Oblicze polityczne samorządu miejskiego Częstochowy w latach 1919–1939, W: R. Szwed, W. Palus (red.). *Z dziejów najnowszych Częstochowy* (ss. 33–55). Częstochowa: Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Częstochowie
- Wapiński, R. (1997). *Historia polskiej myśli politycznej XIX i XX wieku*. Gdańsk: Arche.
- Wolańczyk, P. (2010). *Stefan Artwiński. Biografia*. Kielce: Muzeum Historii Kielc.

Źródła archiwalne:

Archiwum Akt Nowych w Warszawie:

- zespół Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, sygn. 30, 44, 105.

Archiwum Państwowe w Kielcach:

- zespół Akt miasta Kielce sygn., 1285, 1339, 1340, 1341, 1342, 1308, 1309, 1310, 2301, 2305, 2306, 2460.
- zespół Urzędu Wojewódzkiego Kieleckiego I, sygn. 2649, 2652, 3290, 6845.